

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 61.051.216

В Ужгородському національному університеті

Україна, 88000, Закарпатська обл.,

м. Ужгород, пл. Народна, 31

ВІДГУК

доктора юридичних наук, професора

ДРОЗДОВА Олександра Михайловича (офіційного опонента)

на дисертацію ІГНАТЧЕНКО Анастасії Максимівни на тему:

«Міжнародно-правові засади протидії та співробітництва держав у боротьбі з корупцією: проблеми формування та реалізації», подану до публічного захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081

«Право»

I. Оцінка актуальності обраної здобувачем теми дисертації.

Дисертаційне дослідження А. М. Ігнатченко присвячене одній із найскладніших і водночас практично значущих проблем сучасної правової науки - міжнародно-правовим засадам протидії корупції та організації співробітництва держав у цій сфері.

Актуальність обраної тематики зумовлена тим, що корупція дедалі більше проявляє себе як транснаціональна загроза, тісно пов'язана з організованою злочинністю, відмиванням доходів, незаконними фінансовими потоками та ухиленням від міжнародних санкцій, зокрема з використанням новітніх фінансових інструментів і віртуальних активів. За таких умов національні заходи протидії (навіть за їх якісного нормативного оформлення) об'єктивно виявляються недостатніми без дієвих механізмів міжнародної координації.

У цьому контексті показовою є й сучасна практика Європейського суду з прав людини, який, розглядаючи питання конфіскації та «цивільної» конфіскації, виробив стандарти сумісності таких заходів із гарантіями Конвенції: наявність достатньо чіткої правової основи й передбачуваності, легітимна мета, пропорційність втручання у право власності та ефективний судовий контроль (*Gogitidze and Others v. Georgia*, № 36862/05, 12.05.2015 («цивільна» конфіскація та гарантії Конвенції); *Phillips v. the United Kingdom*, № 41087/98, 05.07.2001 (конфіскація, процесуальні гарантії); *Grayson and Barnham v. the United Kingdom*, №№ 19955/05 і 15085/06, 23.09.2008; *G.I.E.M. S.r.l. and Others v. Italy [GC]*, №№ 1828/06, 34163/07 і 19029/11, 28.06.2018; *De Tommaso v. Italy [GC]*, № 43395/09; 23.02.2017 (передбачуваність, якість закону, межі превентивних заходів, стандарти *legality, foreseeability*). Додатково, у контексті викриття корупції Суд розвиває стандарти захисту викривачів (*Halet v. Luxembourg [GC]*, № 21884/18, 14.02.2023).

На рівні права Європейського Союзу ці виклики тісно пов'язані з принципом взаємного визнання та взаємної довіри, який не є абсолютним і підлягає корекції у разі реального ризику порушення основоположних прав чи системних дефектів верховенства права в державі-партнері (зокрема, *Aranyosi and Căldăraru*, C-404/15 і C-659/15 PPU, 05.04.2016; *LM*, C-216/18 PPU, 25.07.2018). Актуальність дослідження підсилюється й тим, що ЄС перебуває у фазі нормативного та інституційного оновлення антикорупційної та AML (Anti-Money Laundering) / CFT (Countering the Financing of Terrorism) - архітектури: діє Регламент (ЄС) 2018/1805 про взаємне визнання рішень про замороження та конфіскацію; у 2024 році прийнято акти про створення Європейського органу з питань протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (AMLA) та формування «єдиного зводу правил» у сфері AML/CFT (Regulation (EU) 2024/1620; Regulation (EU) 2024/1624; Directive (EU) 2024/1640); водночас станом на 2026 рік у ЄС триває законодавчий розгляд пропозиції Директиви про боротьбу з корупцією (COM(2023) 234 final, 2023/0135(COD)).

Показово, що питання меж криміналізації корупційних практик і вимог правової визначеності активно розробляються також у практиці найвищих судів країн з найбільш розвиненими правовими системами (зокрема, Верховний Суд США у справах *McDonnell v. United States*, 579 U.S. 550 (2016); *Skilling v. United States*, 561 U.S. 358 (2010); *Percoco v. United States*, 598 U.S. (2023), а Верховний Суд Великої Британії – у справі *R (on the application of KBR Inc) v the Director of the Serious Fraud Office* (2021) UKSC2 щодо меж екстериторіальних слідчих повноважень у транскордонних розслідуваннях).

Водночас, провідна доктрина міжнародного та європейського права дедалі частіше осмислює корупцію як феномен, що має і праволюдський вимір, та аналізує повернення активів як один із найбільш дискусійних елементів UNCAC (див., напр., A. Peters, “Corruption as a Violation of International Human Rights”, *European Journal of International Law*, 2018; A. Moiseienko, “The Ownership of Confiscated Proceeds of Corruption under the UN Convention against Corruption”, *International and Comparative Law Quarterly*, 2018; L. Campbell, “Criminal Labels, the European Convention on Human Rights and the Presumption of Innocence”, *Modern Law Review*, 2013; C. Rose, M. Kubiciel, O. Landwehr (eds.), *The United Nations Convention against Corruption: A Commentary*, Oxford University Press, 2019; S. Rose-Ackerman, V. Palifka, *Corruption and Government*, Cambridge University Press, 2016).

Додаткової ваги темі надає український контекст: процеси європейської інтеграції, потреба підвищення довіри до державних інституцій, формування стійких антикорупційних політик у період трансформацій та викликів безпеки. У цьому зв'язку обґрунтованим є прагнення авторки дослідити формування, еволюцію та сучасну динаміку міжнародних стандартів, а також реальні можливості їх імплементації з урахуванням специфіки національного правопорядку.

Важливо підкреслити, що дисертація виконана в межах наукової тематики ДВНЗ «Ужгородський національний університет» і корелює з сучасними міждисциплінарними запитами юридичної науки та практики.

II. Оцінка змісту дисертації, її оформлення та новизни представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачкою досліджень

1) Загальна характеристика роботи та логіка побудови

Дисертація є цілісною, логічно структурованою та завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій послідовно реалізовано поставлену мету і завдання. Авторка коректно визначає об'єкт і предмет дослідження, аргументує теоретико-методологічні підходи та демонструє розуміння міжгалузевої природи проблематики (міжнародне право – кримінально-правові та кримінально-процесуальні інструменти – інституційні механізми).

Структурно робота вибудована так, що:

- У першому розділі сформовано теоретичний фундамент (поняття, історичні аспекти, соціальна сутність корупції, роль міжнародної кооперації);
- У другому розділі проаналізовано становлення та динаміку міжнародної системи співробітництва (універсальний і регіональний рівні, діяльність міжнародних організацій, критерії ефективності, тенденції трансформації);
- У третьому розділі розкрито український досвід міжнародної взаємодії у сфері протидії корупції, включаючи проблеми імплементації міжнародних стандартів і напрями подальшого вдосконалення.

Такий підхід, на моє переконання, дозволяє не лише описати «нормативний ландшафт», а й зробити аналітичні узагальнення, релевантні для практики та перспективного розвитку механізмів міжнародної взаємодії.

2) Наукова новизна та основні результати

Результати дисертації характеризуються наявністю наукової новизни й елементів концептуального удосконалення підходів до розуміння міжнародної антикорупційної кооперації. В роботі, зокрема, заслуговують на позитивну оцінку:

- акцент на ідентифікаційно-функціональній контекстуалізації міжнародного антикорупційного регулювання з урахуванням сучасних ризиків (зокрема, санкційних режимів, фінансового моніторингу, використання віртуальних активів);
- пропозиції щодо історико-нормативної хронології формування міжнародних стандартів і механізмів протидії корупції;
- авторський підхід до класифікації сутнісних ознак корупційних злочинів та запропоноване визначення міжнародного співробітництва у сфері антикорупційної діяльності у широкому та вузькому розумінні;
- розвиток положень про те, що імплементація міжнародних антикорупційних конвенцій прямо пов'язана з узгодженням їх положень із традиціями та особливостями національних правових систем;
- аргументація щодо складності (а подекуди – неможливості) «жорсткого» універсального визначення корупції у міжнародно-правовій площині, що підсилює значення уніфікації принаймні базових термінів і процедур для цілей співробітництва.

Зазначені положення мають не декларативний, а саме аналітичний характер і формують підґрунтя для осмислення майбутніх напрямів реформ міжнародних механізмів, включно з розробкою ефективніших моделей моніторингу виконання рекомендацій та практик повернення активів.

III. Оцінка наукової обґрунтованості результатів проведених здобувачем досліджень (положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації) та рівня виконання поставленого наукового завдання.

Положення та узагальнення, сформульовані у дисертації, базуються на репрезентативній джерельній та нормативній основі: проаналізовано ключові міжнародно-правові документи у сфері протидії корупції, механізми діяльності міжнародних організацій і моніторингових структур, а також нормативно-правові акти України з погляду їх відповідності міжнародним зобов'язанням.

Важливо, що дослідження не зводиться до переліку документів або опису інституцій: авторка прагне оцінювати ефективність механізмів співробітництва, співвідносити інституційні моделі та прогнозувати їх розвиток. Саме такий підхід має особливу цінність у сучасних умовах, коли міжнародне антикорупційне співробітництво стикається з новими викликами – цифровізацією корупційних практик, зростанням ролі глобальних фінансових потоків, санкційних режимів, а також ризиком «фрагментації» міжнародних стандартів.

Практичні рекомендації, що містяться в роботі, загалом є обґрунтованими, коректно сформульованими та потенційно придатними для використання у нормотворчій діяльності та в освітньому процесі.

IV. Оцінка рівня оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Дисертація характеризується належним методологічним рівнем. Авторка застосовує комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, що відповідають природі досліджуваного явища: аналіз і синтез, індукцію та дедукцію, абстрагування, порівняльно-правовий і історико-правовий підхід, методи формально-юридичного аналізу та інтерпретації норм.

Обраний методологічний інструментарій є релевантним поставленим завданням та забезпечує належний рівень наукової аргументації. Особливо позитивно оцінюється прагнення авторки поєднати нормативний аналіз із елементами інституційного та прогностичного підходів, зокрема із застосуванням прогностичного моделювання та методу сценарного планування, що має

перспективну цінність для подальших досліджень у сфері міжнародної антикорупційної кооперації.

Таким чином, можна констатувати високий рівень оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

V. Дискусійні положення дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертацію в цілому, вважаю за доцільне запропонувати декілька питань дискусійного характеру, відповіді на які сприятимуть поглибленню наукового обговорення та уточненню окремих авторських положень:

1. Щодо дефініції корупції та принципу правової визначеності. Авторка обґрунтовує складність (а подекуди – неможливість) однозначного нормативного визначення корупції на міжнародному рівні. Яким, на думку здобувачки, має бути «мінімальний стандарт» (мінімальний набір ознак, критеріїв корупційного діяння), достатній для забезпечення передбачуваності та правової визначеності при застосуванні інструментів міжнародного співробітництва (екстрадиція, взаємна правова допомога, замороження, конфіскація та повернення активів) – з урахуванням вимог Суду ЄС і ЄСПЛ щодо передбачуваності, а також підходів найвищих судів до звуження надмірно широких антикорупційних кримінально-правових конструкцій (напр., *McDonnell v. United States*; *Skilling v. United States*; ЄСПЛ: *De Tommaso v. Italy*; *G.I.E.M. S.r.l. and Others v. Italy*)?

2. Про співвідношення “широкого” і “вузького” розуміння міжнародного співробітництва. У роботі запропоновано визначення міжнародного співробітництва у боротьбі з корупцією у широкому та вузькому розумінні. Які саме критерії (предметні, суб’єктні, процедурні) авторка вважає визначальними для розмежування цих двох рівнів? Як це розмежування впливає на класифікацію форм співпраці (інформаційний обмін, спільні розслідування, повернення активів, “неформальні” канали взаємодії тощо) у світлі того, що в європейському просторі

судової співпраці принцип взаємного визнання пов'язаний із межами, обумовленими захистом основоположних прав та вимогами верховенства права (CJEU: *Aranyosi and Căldăraru*; LM)?

3. Щодо підвищення дієвості механізмів моніторингу виконання міжнародних антикорупційних стандартів. Враховуючи різну природу й "силу" механізмів контролю (універсальні та регіональні), які інституційні та процедурні зміни авторка вважає найреалістичнішими для посилення ефективності моніторингу виконання рекомендацій міжнародних органів (включно з вимогами щодо прозорості, оприлюднення звітів, наслідків невиконання тощо)? Чи може, на погляд здобувачки, європейська модель «умовності» (у тому числі в контексті захисту фінансових інтересів ЄС та верховенства права, що була предметом розгляду Суду ЄС у справах C-156/21 і C-157/21) слугувати додатковим стимулом до імплементації антикорупційних стандартів?

4. Повернення активів, цифрові фінанси та гарантії прав людини. Дисертація порушує питання повернення активів і сучасних викликів, пов'язаних із цифровими фінансами та віртуальними активами. Якими, на думку здобувачки, мають бути процесуальні запобіжники (стандарти доказування, судовий контроль, гарантії добросовісного набувача, пропорційність втручання у право власності) при впровадженні та розширенні механізмів транскордонної конфіскації та повернення активів, аби забезпечити їх узгодженість із стандартами прав людини (з урахуванням вже наведеної вище практики ЄСПЛ у справах *Gogitidze and Others v. Georgia*, *Phillips v. the United Kingdom*, *Grayson and Barnham v. the United Kingdom*, *G.I.E.M. S.r.l. and Others v. Italy*) та сучасних європейських інструментів взаємного визнання рішень про замороження/конфіскацію (Regulation (EU) 2018/1805)?

Зазначені питання не знижують загальної позитивної оцінки дисертації А. М. Ігнатченко. Вони лише підкреслюють актуальність, складність і багатовимірність проблем, які дисертантка досліджує в своїй роботі та, можливо, задають вектор подальшого наукового пошуку.

VI. Висвітлення результатів дисертації у наукових публікаціях здобувачки.

Результати дослідження з достатньою повнотою відображені в трьох одноосібних працях, які опубліковано у фахових виданнях, затверджених наказами МОН України, 4 апробаційного характеру – тези доповідей на міжнародних наукових конференціях.

VII. Дотримання здобувачкою академічної доброчесності. Фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації та наукових публікаціях дисертанта офіційним опонентом не виявлено.

VIII. Відсутність конфлікту інтересів. Офіційний опонент не має реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувача та/або її наукового керівника.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК. Підбиваючи підсумок оцінки наукового рівня дисертації Ігнатченко Анастасії Максимівни на тему «Міжнародно-правові засади протидії та співробітництва держав у боротьбі з корупцією: проблеми формування та реалізації» і її наукових публікацій за темою дослідження, вважаю, що представлена дисертація є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить наукову новизну представлених в роботі результатів у вигляді комплексу відповідних наукових висновків, а в наукових публікаціях, які відповідають тематиці дослідження, висвітлено наукові результати дисертації. Також результати проведених здобувачкою досліджень є науково обґрунтованими і мають істотне теоретичне та практичне значення для галузі знань 08 «Право», що свідчить про високий рівень виконання здобувачкою поставленого наукового завдання та оволодіння нею методологією наукової діяльності. Тематика дослідження та сформульовані здобувачкою висновки кореспондують із актуальною практикою

Суду ЄС і ЄСПЛ щодо меж антикорупційних заходів та з сучасними реформами ЄС у сфері AML/CFT і повернення активів, що додатково підсилює практичну значущість роботи.

Таким чином, дисертація Ігнатченко Анастасії Максимівни на тему «Міжнародно-правові засади протидії та співробітництва держав у боротьбі з корупцією: проблеми формування та реалізації», яку подано до публічного захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка Ігнатченко Анастасія Максимівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ

Доктор юридичних наук, професор,
адвокат, Заслужений юрист України,
професор кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Олександр ДРОЗДОВ

Підпис *Дроздов О.*
Засвідчує
Нач.ВК *Григорук*
02.02.2026